

УДК 378.14. 01131+1721

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-2.21>

М. І. Замелюк

кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри дошкільної освіти
Луцького педагогічного коледжу

О. А. Пуш

кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри педагогіки, психології та окремих методик
Луцького педагогічного коледжу

Т. В. Оксенчук

викладач кафедри дошкільної освіти
Луцького педагогічного коледжу

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено пошуку ефективних способів залучення студентів до громадянського виховання у закладі вищої освіти. Обґрунтовується значення громадянського виховання для формування громадянина в Україні, відзначено законодавче, навчально-методичне забезпечення навчальних дисциплін професійно спрямування у закладі вищої освіти. Зроблено акцент на формування світогляду майбутнього вихователя, котрий демонструє свої громадянські знання, які є основою для формування уявлень про життєдіяльність людини і для реалізації потреб та інтересів особистості в політичному, правовому, економічному, соціальному й культурному житті держави; громадянські вміння практичного застосування знань і набутий досвід участі в соціально-політичному житті суспільства, зокрема ЗДО і ЛПК; громадянські чесноти, що охоплюють норми, настанови, цінності та якості, притаманні громадянину суспільства, залучення здобувачів освіти до громадянських цінностей; набуття суспільних знань і практичних навичок громадського життя; активна участь у суспільній діяльності. Досліджується чинник впливу зростання громадянської компетентності на формування і вдосконалення інших ключових компетентностей студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта». Охарактеризовано особливості навчання громадянства у темах дисциплін «Вступ до спеціальності», «Основи природознавства з методикою», «Педагогіка дошкільна», «Теорія і методика ознайомлення дітей дошкільного віку із суспільним довкіллям». Особлива увага викладачів спрямована на діалог зі студентами, організацію групових та індивідуальних форм обговорення питань громадянського змісту, спрямованих на формування патріотичних якостей, самоосвіту і самовиховання. Обґрунтовано організацію діяльності студентів у позааудиторних виховних заходах, на педагогічній практиці. Зазначені аспекти формування у майбутніх вихователів практичних навичок виховання громадянських якостей у дітей дошкільного віку. Окреслені суттєво важливі рекомендації із громадянського виховання: викладачам професійно-практичних дисциплін; керівникам педагогічної практики спеціальності 012 «Дошкільна освіта»; кураторам груп спеціальності «Дошкільна освіта».

Відзначено, що у процесі підготовки майбутніх вихователів необхідно спрямувати роботу на громадянське виховання. Визначено роль вищої педагогічної освіти у формуванні громадянських цінностей майбутніх фахівців.

Ключові слова: громадянин, громадянські компетентності, заклад дошкільної освіти, освітній процес, громадянське виховання, громадянська культура, заклад вищої освіти, дошкільна освіта.

Постановка проблеми. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні від 03 жовтня 2018 р. № 710-р (із змінами, внесеними згідно з Розпорядженням Кабміну України № 706 від 26 лютого 2020 р.) [1] наголошує на тому, що громадянські компетентності в дошкільній освіті здобуваються під час освітнього процесу, зокрема: навчання основам самоідентифікації, усвідомленню належності до спільноти громади, держави; виховання поваги до державної мови

та державних символів; сприяння гармонійній соціалізації у спільноті, формуванню розуміння різних соціальних ролей; формування здатності до спільної колективної діяльності, сприяння набуттю досвіду досягнення спільних цілей.

Зважаючи на те, що в закладі дошкільної освіти під час організованої та самостійної діяльності дітей реалізується широкий спектр завдань із різних напрямів розвитку та виховання дитини, як-от: фізичного (основи здоров'я та безпека

життєдіяльності); соціально-морального (основи правової культури та духовне виховання); пізнавального (природа, довкілля, народознавство, основи економічної культури, логіко-математичний розвиток і комп'ютерна грамота); мовленнєвого (зв'язне мовлення, грамота, підготовка до навчання письма, мовленнєвий етикет, риторика, іноземна мова); художньо-естетичного (образотворча, музична, літературна, театралізована, хореографічна діяльність), то вихователь повинен залишатися не лише методично обізнаним із численними інноваціями в кожній з освітніх ліній, а й компетентно їх реалізовувати. Окрім здатності ефективно організовувати освітній процес, він має бути методично компетентним і в питаннях створення розвивального середовища, забезпечення умов успішної соціалізації дітей у процесі провідної діяльності й організації просвітницької роботи з батьками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В останні роки інтерес становлять дослідження вчених (О. Абрамчук, О. Алексєєва, Р. Антонюк, І. Бех, Т. Белавіна, М. Боришевський, В. Бутенко, Л. Бутенко, С. Гнатенко, П. Ігнатенко, О. Киричук, В. Кремень, М. Євтух та ін.) щодо громадянського виховання студентської молоді.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення ролі й основних функцій вищої педагогічної освіти в системі громадянського виховання спеціальності 012 «Дошкільна освіта».

Виклад основного матеріалу. Особливість громадянського виховання у вищій школі полягає в тому, що воно має забезпечити розвиток комплексу громадянських рис і якостей студентів. Оскільки масштабність інноваційних процесів потребує фахівця, здатного мобільно реагувати на запити суспільства, самостійно формувати якісну педагогічну ідею чи рішення, творчо переосмислювати нове і продуктивно трансформувати його у практичну площину, то постає гостра потреба щодо визначення основних напрямів, змісту, методів і форм громадянського виховання, які цілеспрямовано й ефективно забезпечували би процес розвитку та формування громадянина, адже сучасні державотворчі процеси на засадах гуманізму, демократії та соціальної справедливості вимагають громадянської культури народу. Важливу роль у її формуванні відіграє система освіти загалом і її дошкільна ланка зокрема.

З огляду на те, що саме в дошкільному віці відбувається початковий етап соціалізації особистості, закладаються основи демократичної ментальності, формуються уявлення про основи політичної та правової культури, актуалізується питання безперервного підвищення рівня професійної компетентності вихователів із громадянського виховання дошкільників.

За визначенням С. Гончаренка, громадянське виховання – це формування громадянськості як інтегративної якості особистості, що дає можливість людині почуватися юридично, соціально, морально і політично дієздатною [2]. До основних елементів громадянськості належить моральна і правова культура, яка виражається в почутті власної гідності, внутрішньої свободи особистості, дисциплінованості, в повазі та довірі до інших громадян і до державної влади, здатної виконувати свої обов'язки, в гармонічному поєднанні патріотичних, національних та інтернаціональних почуттів. Основні риси громадянина закладаються в дитячому, підлітковому, юнацькому віці на основі досвіду, набутого в родині, школі, соціальному середовищі, і надалі формуються протягом усього життя людини.

Громадянське виховання в Україні – виховання передусім національне, адже народ без національних рис – безлика, рафінована маса. Головна відмінність української етнопедагогіки полягає в тому, що дитину не вчили, а виховували; у процесі виховання прищеплювали всі знання, вміння та навички, необхідні для життя спочатку в сім'ї, а потім і в громаді. Допомогали в цьому як особистий приклад, так і слово. Формуванню саме патріотичних почуттів сприяли українські народні пісні, історичні думи у виконанні кобзарів, легенди, казки, прислів'я, які оспівували героїчне минуле.

Отже, важливою складовою частиною громадянського виховання є залучення дитини до рідного слова, формування в неї почуття мови. Спільна справа батьків і педагогів – навчати дитину шанувати рідне слово, не цуратися свого роду, краю, любити пісні, знати звичаї й обряди предків.

Усі зазначені вище процеси вимагають формування громадянської культури, носіями якої повинні бути педагоги, котрі б ефективно забезпечували процес розвитку і формування громадянина, тобто особистості, в якій будуть органічно поєднані високі моральні чесноти, громадянська зрілість, патріотизм, професійна компетентність, самоактивність, творчі початки, потреба в самовдосконаленні, почуття обов'язку та відповідальності перед Батьківщиною.

На думку І. Беґа, громадянськість особистості – складне психолого-педагогічне утворення [3]. Тож громадянське виховання доцільно розглядати у трьох «вимірах» – патріотичному, правовому та моральному.

Якщо педагог сучасного закладу дошкільної освіти є патріотом, особистістю з високою національною самосвідомістю, чуйною, доброю людиною, з любов'ю та повагою ставиться до навколишнього, постійно підвищує свій професійний рівень, він зможе забезпечити повноцінний процес громадянського виховання своїх вихованців.

Заклад вищої освіти виступає важливою ланкою у вихованні цілеспрямованої, творчої, самостійної особистості з яскраво вираженою національно-громадянською позицією, ціннісні орієнтації та спосіб життя якої зумовлені потребами часу і суспільним розвитком.

Студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта» цікавить широкий спектр питань громадянського змісту, на які вони прагнуть знайти відповідь, використовуючи можливості спілкування з викладачами, спільного обговорення з ними проблеми відносин суспільства і сучасної людини, дотримання прав і свобод особистості, задоволення громадянських інтересів, потреб тощо.

У свою чергу, викладацький склад кафедри створює необхідні умови для плідного діалогу зі студентами, організації групових та індивідуальних форм обговорення питань громадянського змісту, які цікавлять студентську аудиторію.

Громадянський компонент виховання найвиразніше втілено у змісті навчальних дисциплін професійно спрямування. Так, під час викладання дисципліни «Вступ до спеціальності», зокрема в темі «Основні риси сучасного вихователя закладу дошкільної освіти», де наголошується, що основними особистісними рисами мають бути громадянська відповідальність, любов до рідної землі.

Вивчення дисципліни «Основи природознавства з методикою» спрямоване на формування екологічної культури особистості, що передбачає усвідомлення себе частиною природи, відчуття відповідальності за неї як за національне багатство, основу життя на землі.

У процесі вивчення «Педагогіки дошкільної» студенти мають змогу розширити свої знання про особливості громадянського виховання дітей дошкільного віку в процесі підготовки міні-лекторію на запропоновану тематику, наприклад: «Громадянські якості в сучасному світі», «Як виховувати громадянина», «Права та обов'язки дитини дошкільного віку». Лекції доповнюються комплексом прийомів активізації уваги аудиторії та залучення учасників до активної співбесіди: постановки дискусійних і проблемних запитань, створення проблемних ситуацій, створення та розв'язання кросвордів тощо.

Навчальна дисципліна «Теорія і методика ознайомлення дітей дошкільного віку із суспільним довкіллям» містить у своїй структурі ряд тем («Основи громадянського виховання як складова частина формування соціальної компетенції», «Ознайомлення дітей з явищами суспільного життя» та ін.), які спрямовані на підготовку майбутніх вихователів до громадянського виховання дітей.

З метою формування у майбутніх вихователів практичних навичок виховання громадянських якостей у дітей дошкільного віку під час вивчення

дисциплін професійного спрямування пропонуємо такі завдання: складання конспектів занять із виховання базових громадянських якостей; виготовлення дидактичних ігор патріотичного змісту; моделювання народознавчих світлиць, куточків «Малих українців».

Важливу роль у формуванні готовності здобувачів освіти до патріотичного виховання дітей дошкільного віку надаємо проведенню тематичних бесід із підвищення мотивації до педагогічної діяльності: «Як виховати маленького патріота», «Вихователь як фундатор патріотичного виховання дітей», «Значення патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку через конкурси малюнків, оберегів, написання листів і малюнків воїнам АТО»; написання студентами есе: «З патріотизмом у серці», «Я люблю Україну! (очима дітей)» (з досвіду педагогічної практики). Під час роботи над обговоренням творів, завдяки вдало підібраним питанням ми спонукаємо студентів пригадати вже набуті знання та вміння із професійної майстерності, патріотичного виховання, а також заохочували самостійний пошук нової інформації.

Зауважимо, що для ефективності та результативності громадянської спрямованості студентів використовуємо педагогічні ситуації, проблемні питання, проводимо інтерактивні вправи («Портрет людини-патріота», «Лист до байдужих», «Аукціон ефективних форм громадянського виховання»), дискусії та тренінги.

Вважаємо, що необхідною умовою підвищення ефективності громадянського виховання студентів є залучення їх до підготовки та проведення позааудиторних виховних заходів, спрямованих на формування патріотичних якостей, самоосвіту і самовиховання.

На кафедрі в рамках історико-педагогічних студій проводяться педагогічні читання «Актуальні ідеї Софії Русової в умовах сьогодення», Русовознавчі студії, години спілкування «Патріотичне виховання В. Сухомлинського у вимірах сучасності: аналогії та трансформації» та ін.

Майбутні педагоги-вихователі активно вивчають традиції українського народу, якприклад – «Вечорниці на Андрія», «День вишиванки», «Обряд закосичення» та ін.

Педагогічна практика є невід'ємною складовою частиною підготовки майбутнього фахівця, яка доповнює та збагачує теоретичну підготовку студентів, створює ефективні умови для закріплення та поглиблення отриманих знань, формування основних професійних умінь і навичок, сприяє адаптації студента до педагогічної діяльності. На педагогічній практиці одним із пріоритетних напрямів роботи з дітьми дошкільного віку є формування у них громадянської свідомості, гідності, основними складниками якої є забезпечення

належного народознавчого розвитку, надання знань у всіх сферах життєдіяльності дитини з народознавчим мотивом. Для успішної реалізації цієї мети студенти проводять заняття із зображувальної діяльності («Писанка», «Рушничок», «Куманець» та ін.), із громадянського виховання, беруть участь у заходах «Вечорниці», «Поезія Лесі Українки», «Літературна спадщина Т.Г. Шевченка» та ін. Студенти долучаються до педагогічних рад, семінарів, які проводяться в закладах дошкільної освіти з проблем громадянської освіти.

Вважаємо, що у процесі підготовки майбутніх вихователів необхідно спрямувати роботу на створення міжпредметних творчих проєктів: «Мандрівка в минуле рідного краю», «Секрети бабусиної скрині», «Край майстрів», «Я – громадянин», «Без минулого немає майбутнього» та ін.

Беручи за основу основні положення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні та з формування громадянської культури, носіями якої повинні бути педагоги, котрі б ефективно забезпечували процес розвитку і формування громадянина, тобто особистості, в якій будуть органічно поєднані високі моральні чесноти, громадянська зрілість, патріотизм, професійна компетентність, самоактивність, творчі початки, потреба в самовдосконаленні, почуття обов'язку та відповідальності перед Батьківщиною, нашою кафедрою розроблені рекомендації:

– *Викладачам професійно-практичних дисциплін.* У контексті набуття педагогічного досвіду протягом навчання в коледжі забезпечити майбутнім вихователям ЗДО розвиток професійних здібностей і професійно значущих рис особистості в чотирьох напрямках, які в комплексі розкривають зміст громадянського виховання, а саме: «Родинне вогнище» – поглиблення знань дошкільнят про традиції виховання роду, про права й обов'язки членів родини; виховання любові й поваги, турботливого ставлення до рідних і близьких; «Рідне місто (село)» – розширення знань дітей про місто (село), в якому вони живуть, його історію та сьогодення; виховання любові й поваги до місцевих культурних перлин, бажання примножувати красу свого міста (села); «Україна – моя Батьківщина» – плекання кращих національних рис характеру: доброти, чесності, працелюбства, милосердя; відродження звичаїв і традицій українського народу, етнопедагогічної спадщини; правове виховання дошкільнят; «Планета Земля» – розширення уявлень дітей про життя на нашій планеті, багатство рослинного і тваринного світу, розмаїття природних умов у різних частинах світу; поглиблення знань дітей про те, що Землю населяють різні народи, але всі вони прагнуть миру та процвітання рідної планети. Формувати національну свідомість громадянина-патріота на основі використання в освітній роботі творів українського фольклору, українських

пісень; педагогічну спадщину Софії Русової, Василя Сухомлинського та ін.

– *Керівникам педагогічної практики спеціальності 012 «Дошкільна освіта».* З метою формування професійної компетентності майбутніх вихователів ЗДО із громадянської освіти спрямувати зусилля на формування у студентів таких умінь: створювати атмосферу життєдіяльності в ЗДО, наближену до сімейної (особистісне спілкування); забезпечувати різні форми активності дитини (фізичну, емоційно-ціннісну, соціально-моральну, пізнавальну, мовленнєву, художню, креативну); використовувати оптимальні для передшкільного віку моделі основних видів діяльності (спілкування, сюжетно-рольову гру, предметно-практичну, дослідну та навчальну діяльність).

Забезпечити інтеграцію форм і методів роботи з громадянської освіти в різні види діяльності дітей перед шкільного віку, відновивши практику проведення організованої навчальної діяльності народознавчого спрямування, як-от: заняття, бесіди, розповіді; сюжетно-рольові ігри; ознайомлення з творами мистецтва; розваги, свята; інсценізації, драматизації.

Сприяти збагаченню методичної компетентності в питаннях створення розвивального середовища, забезпечення умов успішної соціалізації дітей у процесі провідної діяльності та організації просвітницької роботи з батьками в ході літньої та переддипломної педпрактики.

– *Кураторам груп спеціальності «Дошкільна освіта».* Виховну роботу в групах зосередити на підготовку фахівця, здатного мобільно реагувати на запити суспільства, самостійно формувати якісну педагогічну ідею чи рішення, творчо переосмислювати нове і продуктивно трансформувати його в практичну площину. Продовжити практику проведення виховних заходів із громадянського виховання, які цілеспрямовано й ефективно забезпечували би процес розвитку та формування громадянина. Формувати здатності до спільної колективної діяльності, сприяти набуттю досвіду досягнення спільних цілей.

Висновки і пропозиції. Узагальнення вищезначеного дозволяє стверджувати, що тема громадянського виховання саме для кафедри дошкільної освіти актуальна, тому що викладачі формують світогляд майбутнього вихователя, котрий демонструє свої громадянські знання, які є основою для формування уявлень про життєдіяльність людини і для реалізації потреб та інтересів особистості в політичному, правовому, економічному, соціальному й культурному житті держави; громадянські вміння практичного застосування знань і набутий досвід участі в соціально-політичному житті суспільства, зокрема закладів дошкільної освіти та Луцького педагогічного коледжу; громадянські чесноти, що охоплюють норми, настанови,

цінності та якості, притаманні громадяниніві суспільства залучення здобувачів освіти до громадянських цінностей; набуття суспільних знань і практичних навичок громадського життя; активна участь у суспільній діяльності.

Список використаної літератури:

1. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні від 03 жовтня 2018 р. № 710-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-p>.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
3. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
4. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер. А.М. Богуш ; авт. кол. : Богуш А.М., Беленька Г.В., Богінч О.Л. та ін. Київ : Видавництво, 2012. 26 с.
5. Кремень В.Г. Якісна освіта і нові вимоги часу. Педагогічна і психологічна науки в Україні. Київ : Педагогічна думка, 2007. Т. І. С. 11–24.
6. Боришевський М.Й. Громадянська спрямованість як міра соціальної відповідальності особистості. *Педагогічна і психологічна науки в Україні*. Київ : Педагогічна думка, 2007. Т. 3. С. 93–102.
7. Євтух М.Б. Методичні засади розбудови особистісно орієнтованої навчальної діяльності у вищій школі. *Філософія освіти XXI ст.: проблеми і перспективи* : збірник наукових праць. Київ : Знання, 2000. Вип. 3. С. 42–49.

Zamelyuk M., Push O., Oksenchuk T. Civic education in higher education institutions: theoretical – practical aspect

The article is devoted to finding effective ways to involve students in civic education in higher education. The article substantiates the importance of civic education for the formation of a citizen in Ukraine, notes the legislative, educational and methodological support of professional disciplines in higher education. Emphasis is placed on the formation of the worldview of the future educator, who demonstrates his civic knowledge, which is the basis for the formation of ideas about human life and for the realization of the needs and interests of the individual in political, legal, economic, social and cultural life; civic skills of practical application of knowledge and acquired experience of participation in the socio-political life of society, in particular ZDO and LPK; civic virtues, covering the norms, guidelines, values and qualities inherent in the citizen of society, the involvement of students in civic values; acquisition of social knowledge and practical skills of public life; active participation in social activities. The factor of influence of growth of civic competence on formation and improvement of other key competences of students of a specialty 012 “Preschool education” is investigated. Peculiarities of citizenship education in the topics of disciplines “Introduction to the specialty”, “Fundamentals of natural sciences with methods”, “Preschool pedagogy”, “Theory and methods of acquainting preschool children with the social environment” are described. Teachers pay special attention to dialogue with students, organization of group and individual forms of discussion of issues of civic content, aimed at the formation of patriotic qualities, self-education and self-education. The organization of students’ activities in extracurricular educational activities, in pedagogical practice is substantiated. The mentioned aspects of formation of practical skills of education of civic qualities in preschool children at future educators. Significantly important recommendations for civic education are outlined: for teachers of professional and practical disciplines; heads of pedagogical practice of specialty 012 “Preschool education”; curators of groups majoring in “Preschool Education”.

It is noted that in the process of training future educators it is necessary to direct the work to civic education, the role of higher pedagogical education in the formation of civic values of future professionals is determined.

Key words: *citizen, civic competences, preschool education institution, educational process, civic education, civic culture, higher education institution, preschool education.*